

Jövőorientáltság és vallásosság¹

Bevezető gondolatok

A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Jövő kutatás Tanszékének megrendelésére a Társadalomkutatási Informatikai Egyesülés (TARKI) 1995-ben egy többféle kutatási céllal készült, együttes adatfelvétel – Omnibusz-ISSP – *Jövő blokkjának* keretében érdeklődött 1000 háztartásban aziránt, hogy vajon milyen az azokban élők viszonya a jövőhöz, és hogyan jelennek meg náluk a jövőorientáltság különböző összetevői.

„A jövőorientáltság – kizárólag – az embernek az a tulajdonsága és képessége, amely lehetővé teszi, hogy gondolkodását nemcsak a múlt és a jelen szabályozzák, hanem folyamatosan érvényesülnek a jövőre vonatkozó előfeltevései és a jövővel szembeni elvárásai is. ...A jövőre orientált ember döntéseit és cselekedeteit inkább jövőbeni szándékai, céljai és vágyai vezérik, mint múltbeli tapasztalatai. Tevékenységének hajtóerejét a jövő inspirálja.” (Nováky-Hideg-Kappéter 1994). A jövőorientáltság nemcsak a jövőhöz való összetett, tudatos, aktív viszonyban jelenik meg, hanem különböző összetevőinek – a jövőhöz való viszony; a jövő bizonytalanságát mérséklő, elkerülő technikák; a jövőért végzett tevékenységek; a jövővel kapcsolatos elvárások – eltérő mértékű meglétében vagy hiányában, és az összetevők közötti nem teljesen tudatos vagy nemcsak harmonikus, sőt az egyes összetevők közötti diszharmonikus viszonyokban is. A jövőorientáltság összetevőinek „erős” megléte az egyén jövőre orientáltságára, azok hiánya és/vagy ellentmondásos viszonya pedig a jövő sokkra utal.

*Empirikus vizsgálatunkban*² az egyes összetevők milyenségét tártuk fel, emellett az összetevőkről alkotott vélekedések harmonikus/diszharmonikus viszonyát, valamint a különböző szempontok szerint képzett társadalmi csoportok jövőorientáltságának sajátosságait.

Tanulmányunkban a vizsgált minta vallásosság szempontjából különböző csoportjainak jövőhöz való viszonyát – a csoportok jövőorientáltságát illetve úgynevezett jövő sokkos állapotát – elemezzük, feltárjuk a jobb jövő érdekében végzett tevékenységeiket és azt, hogy milyen eltérés tapasztalható közöttük a javulást és a romlást várás mértékében, s vajon ez az anyagiakban vagy a boldogságban található-e meg.

A minta összetétele

A vizsgált minta összetételét a vallásosság szempontjából két csoportképző ismérv szerint elemeztük:

- a válaszadót megkeresztelték-e és milyen vallás szerint, illetve nem keresztelték meg,
- vallás gyakorlásának rendszeressége szerint.

A valamilyen vallás szerint megkereszteltek római katolikusok, görög katolikusok, reformátusok, evangélikusok és zsidók voltak. Ez utóbbiak aránya nem érte el az 1%-ot sem – arányuk mindössze 0,4%, azaz 4 fő volt vallotta magát zsidó vallásúnak –, ezért vélekedésüket statisztikailag nem indokolható külön vizsgálni. A megkereszteltek eltérő gyakorisággal gyakorolják vallásukat, amit a templomba járás rendszerességével mértünk. Ez alapján képeztük a vallásukat rendszeresen gyakorlók, a vallásukat rendszeresen nem gyakorlók és a nem vallásosak csoportjait. A vallásukat rendszeresen gyakorlóknak azokat tekintettük, akik heti rendszerességgel járnak templomba, vagy havonta gyakran illetve havonként. A vallásukat nem rendszeresen gyakorlók azok, akik évente járnak templomba. (1. táblázat)

1. táblázat. A minta összetétele (%-ban)

Megnevezés	Százalékos megoszlás
Római katolikusok	68
Görög katolikusok	4
Reformátusok	19
Evangélikusok	5
Nincsenek megkeresztelve	4
Összesen	100
Vallásukat rendszeresen gyakorlók	19
Vallásukat rendszeresen nem gyakorlók	47
Nem vallásosak	34
Összesen	100

A válaszadók szinte kizárólag mind meg vannak keresztelve, közel 70%-uk római katolikus, majdnem egyötödük református. A görög katolikusok és az evangélikusok aránya közel azonos, 4–5%. A válaszadók majdnem fele vallását nem gyakorolja rendszeresen, több mint egyharmada nem vallásos. *A vallásukat rendszeresen gyakorlók aránya alig éri el a 20%-ot.*

A jövőhöz való viszony

A jövőhöz való viszonytal kapcsolatban arra voltunk kíváncsiak, hogy vajon foglalkoztatja-e a jövő az embereket, vajon mit gondolnak, milyen mértékben függ tőlük a jövő, tudják-e befolyásolni sorsukat és bíznak-e vagy félnek-e a jövőtől. Válaszadóink többsége azt a felfogást képviseli, hogy nemigen foglalkozik a jövővel (79%), sorsa alakulása tőle függ (81%), sorsát azonban nem nagyon tudja befolyásolni (86%) és többé-kevésbé bízik a jövőben (84%) vagy fél a jövőtől (75%). *Ez a fajta jövőhöz való viszony nemcsak bizonytalan, hanem ellentmondásos is. A fő ellentét a között feszül, hogy bár az egyéntől függ ugyan a jövője, de sorsát mégsem tudja befolyásolni. Ez az ellentmondás stresszhelyzetet is tükröz.*

Még érdekesebb és árnyaltabb kép tárul elénk, ha a következő két logikai lánc jelenlétét keressük. Az egyik logikai lánc a *jövőhöz való aktív viszony, a valódi jövőorientált felfogás*. Erre az jellemző, hogy az egyén foglalkozik a jövővel, jövője tőle függ és sorsát tudja befolyásolni is, továbbá nem fél, sőt bízik a jövőben. Ez a jövőorientált szemlélet 13–27%-ban jellemző válaszadóinkra. A másik logikai lánc a *jövősokk*, amely abban nyilvánulhat meg, hogy az egyén nem foglalkozik a jövővel, úgy véli, hogy az nem tőle függ, sorsát alig tudja befolyásolni és nem bízik a jövőben, vagy fél attól. Ez a jövőhöz való sokkos viszony 17–24%-ban lehet jellemző válaszadóinkra. *A jövőre orientáltság és a jövősokk lehetséges tartományait figyelembe véve válaszadóink 50–70%-ának jövőhöz való viszonyára a bizonytalanság és az ellentmondásosság a jellemző, vagyis lényeges zavarok tapasztalhatók a jövőre orientáltságban.*

A vallásosság szempontjából képzett csoportok eltérő jövőorientáltsága és jövősokkos állapota jól tükröződik a 2. táblázat adataiból.

2. táblázat A jövőre orientáltak és a jövősokkosok aránya (%-ban)

Megnevezés	A jövőorientáltak aránya	A jövősokkosok aránya
Római katolikusok	13–27	17–28
Görög katolikusok	3–20	20–37
Reformátusok	13–27	13–26
Evangélikusok	11–24	11–27
Nincsenek megkeresztelve	12–33	2–17
Vallásukat rendszeresen gyakorlók	15–35	17–27
Vallásukat rendszeresen nem gyakorlók	11–26	15–26
Nem vallásosak	15–24	14–28
Összesen	13–27	16–27

A vallásosság szerint képzett csoportokban a jövőorientáltak és a jövősokkosok aránya közel egyforma intervallumban – 11–27 illetve 11–37% – jelenik meg. A valamilyen vallásban megkereszteltek közül a római katolikusok és a reformátusok 13–30%-a jövőre orientált és szinte ugyanilyen arányuk jövősokkos. Az evangélikusok között alacsonyabb arányban jelennek meg a jövőre orientáltak és kicsit magasabban a jövősokkosok. Érdekes a görög katolikusok viszonya a jövőhöz: közöttük széles intervallumban – 3–20% – jelenik meg a jövőre orientáltak aránya, ugyanakkor egyötödük – közel 40%-uk – jövősokkos. Azok között, akik nincsenek megkeresztelve, maximálisan egyharmadban találhatók jövőre orientáltak, s maximálisan csak alig egyötödük jövősokkos.

A vallásukat rendszeresen gyakorlók 15–35%-a jövőorientált és ennél alacsonyabb arányban jövősokkos. A vallásukat rendszeresen nem gyakorlók és a nem vallásosak jövőorientáltságában nincsen lényeges különbség: mindegyikük kevésbé jövőre orientált, mint a vallásosak. Jövősokk tekintetében nincs eltérés a három csoport között.

Mintánk más szempontok – életkor, nem, iskolai végzettség, jövedelem, település-jelleg, foglalkoztatottság stb. – alapján képzett csoportjai közül a fiatalok és a tanuló felnőttek, az érettségivel vagy annál magasabb iskolai végzettséggel és a 30 eFt/főnél magasabb jövedelemmel rendelkezők nagyobb arányban jövőorientáltak és kisebb arányban jövőszokkosok, mint a vallásukat rendszeresen gyakorlók. A leginkább jövőorientáltak a magas jövedelemmel rendelkezők, mert egyharmaduk-kétharmaduk jövőre orientált és közülük csak néhány százalék a jövőszokkosok aránya. Utánuk az iskolázottak, valamint a fiatalok és a tanulók következnek. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a vallásosság a jövedelmi helyzet, az iskolázottság és az életkor után a negyedik fontos tényező az emberek jövőhöz való pozitív viszonyában.

A jövőért végzett tevékenységek

A boldogabb jövő érdekében a válaszolók egynegyede *elsősorban többet dolgozik*, 14%-a a *családjával törődik* és 13%-a *semmit sem tesz*. A válaszolók egytizede *nem tudja, hogy mit tesz a jövőért*. Az egészségével törődik a válaszolók 7%-a, tanul, munkát keres illetve anyagi helyzetét javítja 4- 4%-uk, és 6%-uk egyéb tevékenységet űz a jövő érdekében.

A vallásosság alapján képzett csoportjaink vélekedését a *legfontosabb tevékenységek* szempontjából a 3. táblázat adatai mutatja.

3. táblázat. Mit tesz azért, hogy boldogabban éljen 10 év múlva? (%-ban)

Megnevezés	Az egyes tevékenységek arányai							
	semmit sem tesz	több munka	munkát keres	családdal törődik	egészségével törődik	imádkozik	tanul	nem tudja
Római katolikusok	22	22	5	21	10	1	4	15
Görög katolikusok	25	25	13	25	8	0	0	4
Reformátusok	12	34	5	16	11	2	5	15
Evangélikusok	18	23	3	28	8	0	2	18
Nincsenek megkeresztelve	7	29	12	10	2	0	23	17
Vallásukat rendszeresen gyakorlók	25	21	2	18	13	5	2	14
Vallásukat rendszeresen nem gyakorlók	10	39	7	19	9	0	4	12
Nem vallásosak	20	31	4	15	7	0	9	14
Összesen	16	34	5	18	9	1	4	13

A boldogabb jövő érdekében a válaszadók több mint egyharmada még többet dolgozik, közel egyötöde a családjával, alig egytizede pedig az egészségével törődik. Öt százalék alatti azok aránya, akik tanulnak vagy imádkoznak, közel egyötöde semmit sem tesz, alig több mint 10%-uk pedig nem tudja, mit tesz a boldogabb jövő érdekében.

A *római katolikus* válaszadók 22-21-22%-a többet dolgozik, a családjával törődik illetve semmit sem tesz a jobb jövő érdekében. A *görög katolikusoknál* ezek az arányok elérik a 25%-ot. A *reformátusok között* viszont a *többet dolgozók aránya meghaladja az egyharmadot*, a családdal törődők és a semmit sem tevők aránya viszont 20% alatt van. Az *evangélikusok* a boldogabb jövő érdekében elsősorban a *családdal törődnek* és csak másodsorban dolgoznak többet. A *meg nem kereszteltek közel 30%-a többet dolgozik és közel egynegyede tanul*.

A *vallásosak egynegyede semmit sem tesz a jövő érdekében, egyötöde* viszont többet dolgozik. Alig egyötödük a családjával törődik, s több mint 10%-uk az egészségével. 5%-uk imádkozik ebből a célból. A *nem rendszeresen vallásosak közel 40%-a többet dolgozik*, közel 20%-a a családjával törődik. Csak 10%-uk nem tesz semmit a jövőért. A *nem vallásosakra is a többet dolgozás a legjellemzőbb*, ugyanakkor egyötödük nem tesz semmit a jövő érdekében. A családdal törődés csupán 15%-os, de a tanulás közel egytizedüket jellemzi.

Az emberek a boldogabb jövő érdekében, ha úgy látják, hogy tudnak tenni a jövőért, akkor többet dolgoznak és a családjukkal törődnek, vagyis *tevékenységükben munka- és családcentrikusak*. Ez jellemző a vallásosság szerinti csoportokra is, kivéve az evangélikusokat, akik inkább család-, mint munkacentrikusak. Hozzájuk hasonló jellemzőkkel csak a felsőfokú végzettségűek rendelkeznek. A munkacentrikusság leginkább a vallásukat nem gyakorlóokra jellemző. Hozzájuk hasonlóan tartják fontosnak a munkát a középfokú iskolai végzettséggel és a közepes szintű – 15–30 eFt/fő – jövedelemmel rendelkezők. A *jövőért végzett tevékenységeket illetően a vallásosság differenciáló szerepe megegyezik az iskolai végzettség és a jövedelmi helyzet szerepével*.

A jövővel kapcsolatos elvárások

A jövőre vonatkozó várakozások kapcsán afelől érdeklődtünk, hogy *miként változik meg az anyagi helyzet és a boldogság 10 év múlva. Válaszadóink igen bizonytalanul vélekednek mind az anyagi helyzet, mind boldogságuk jövőbeni alakulásáról*. Az anyagi helyzetet illetően csak 25–30%-ban várnak javulást, de romlást is 20–30%-ban. A véleménnyel nem rendelkezők aránya is magas, 20–30%. A *boldogság megítélésében némileg kedvezőbb a kép: 40% körüli azok aránya, akik úgy vélik, hogy boldogabbak lesznek 10 év múlva és csak 17–18%-ban nem bíznak boldogságukban*. Szintén igen magas – 31–38% – azoknak az aránya, akiknek nincs határozott véleményük jövőbeni boldogságukról.

Mind az anyagiak, mind a boldogság tekintetében a család helyzete javulhat a legnagyobb arányban. Ezután az egyén helyzete javulhat, majd jelentősen alacsonyabb, illetve magasabb arányban javulhat, illetve romolhat a környezet és az ország lakosságának anyagi helyzete. A határozott véleménnyel nem rendelkezők aránya is hasonló irányban növekszik, vagyis az *emberek elsősorban saját maguk és családjuk jövőbeni helyzetével foglalkoznak és rendelkeznek határozott véleménnyel*.

Az anyagi helyzetre és a boldogságra vonatkozó várakozások nagyon hasonló összetételűek, ugyanakkor a boldogságra vonatkozó várakozások kb. 30%-kal kedvezőbbek, mint az anyagi helyzetre vonatkozóak. Ez azt mutatja, hogy *a hazai közfelfogásban az anyagi helyzet és a boldogság szorosan összekapcsolódnak, de értékrendünk erőteljesen kötődik a materiális javakhoz*.

Vajon hogyan differenciál a vallásosság megléte?

A válaszadók 25–40%-a javulást remél, s csak 17–31% azok aránya, akik romlást várnak. A javulást várók legmagasabb arányban – 56%-ban – azok közül kerülnek ki, akik nincsenek megkeresztelve. A négy valláshoz tartozók közül az evangélikusok azok, akik leginkább javulást gondolnak (maximálisan 46%-uk), a többi valláshoz tartozóknál maximális arányuk a 40%-ot éppen meghaladja. A görög katolikusok azonban bizonytalanok a javulást illetően. A vallásosak, a vallásukat rendszeresen nem gyakorlók és a nem vallásosak között nincs jelentős eltérés e tekintetben, a nem vallásosak azonban egy kicsit nagyobb arányban remélnék javulást, mint a valláshoz közelebb állók.

A romlásra számítók között ismét azok aránya a legmagasabb, akik nincsenek megkeresztelve, de ez nagy bizonytalanságot mutat. A római katolikusok és a görög katolikusok, valamint a reformátusok és az evangélikusok alkotnak azonos csoportot: az előbbieket inkább, az utóbbiakat kevésbé várnak romlást. Kiemelendő, hogy a görög katolikusoknak legalább közel egynegyede romlást vár. A vallásos, a nem rendszeresen vallásos és a nem vallásos válaszadók közül a vallásukat rendszeresen nem gyakorlók számítanak inkább romlásra, mint a másik két csoport tagjai. (4. táblázat)

4. táblázat. A javulást és a romlást várók aránya (%-ban)

Megnevezés	Ajavulást várók aránya	A romlást várók aránya
Római katolikusok	25–41	17–33
Görög katolikusok	14–41	23–31
Reformátusok	23–41	15–26
Evangélikusok	29–46	15–29
Nincsenek megkeresztelve	19–56	5–38
Vallásukat rendszeresen gyakorlók	20–39	14–34
Vallásukat rendszeresen nem gyakorlók	24–41	20–32
Nem vallásosak	26–45	15–33
Összesen	25–42	17–31

Az anyagiakban és a boldogságban javulást illetve romlást várók arányát egymással összevetve az 5. táblázat adatai adnak iránymutatást a kettő közötti eltérésre.

5. táblázat. A javulást és a romlást várók aránya (%-ban)

Megnevezés	A javulást		A romlást	
	anyagi- akban	boldog- ságban	anyagi- akban	boldog- ságban
	várók aránya		várók aránya	
Római katolikusok	25–34	37–41	21–33	17
Görög katolikusok	14–28	38–41	23–31	24–27
Reformátusok	23–31	36–41	15–26	16–20
Evangélikusok	29–46	38–44	20–29	15–20
Nincsenek megkeresztelve	19–46	55–56	12–38	5–7
Vallásukat rendszeresen gyakorlók	20–28	29–39	16–34	14–15
Vallásukat rendszeresen nem gyakorlók	24–34	38–41	22–32	20
Nem vallásosak	26–39	42–45	19–33	15–16
Összesen	25–34	38–42	20–31	17–18

Van eltérés abban, hogy a válaszadók mit gondolnak inkább: az anyagi helyzet vagy a boldogság javulását illetve romlását. A válaszadók inkább a boldogságban várnak (mintegy 40%-uk) javulást, s az anyagiakban romlást (20–30%-uk). A boldogságban a leginkább javulást a meg nem kereszteltek várnak, s az evangélikusok néhány százalékkal többen, mint a többi vallásban megkereszteltek. Az anyagiakban javulást várók között az evangélikusok és a meg nem kereszteltek járnak az élen. A görög katolikusok a legpesszimistábbak, a javulást várók aránya nem éri el a 30%-ot. Javulást mind az anyagiakban, mind a boldogságban a nem vallásosak nagyobb arányban várnak, mint a vallásosak és a vallásukat nem rendszeresen gyakorlók.

A boldogságban romlást alig várnak azok, akik nincsenek megkeresztelve, az anyagiakban viszont 12–40%-uk vár romlást. A boldogság romlása terén a leginkább optimisták a római katolikusok (17%-uk vár csak romlást), s a legpesszimistábbak a görög katolikusok (kb. 25%-uk gondol erre). Anyagiakban a római katolikusok és a görög katolikusok szinte egyformán gondolnak romlást (maximum egyharmaduk), a reformátusok és az evangélikusok között 15–30% között van a romlást gondolók aránya. A vallásukat rendszeresen nem gyakorlók egyötöde a boldogságban gondol romlást, a vallásosak és a nem vallásosak körében ez az érték csupán 15%. A vallásosság léte/nemléte nem differenciál az anyagiakban várható romlást illetően, de a vallásukat rendszeresen nem gyakorlók között kicsit magasabb azok minimális aránya, akik így gondolkodnak.

Mintánk más szempontok alapján képzett csoportjai közül a meg nem kereszteltekhez hasonlóan magas arányokban várnak javulást a 30 eFt/fő feletti jövedelemmel rendelkezők, a fiatalok és a tanuló felnőttek, valamint a foglalkoztatottak. Ugyanakkor a vallásosság alapján képzett csoportjainkhoz képest jóval pesszimistábban ítélik meg a jövő anyagi helyzetét és a boldogságot az öregek, a nyugdíjasok, a Dél-Dunántúlon lakók és a csak 8 általánost végzettek. Ezekben a csoportokban a javulást várók aránya mindössze 15–33%, ugyanakkor a romlásra számítóké 15–46%. A Dél-Dunántúlon lakók pesszimizmusa még a görög katolikusokénál is nagyobb, mert 26–46%-uk további romlásra számít. Az itt lakók a legpesszimistábbak a jövő boldogságuk megítélésében is. *A várákózások optimizmusát vagy pesszimizmusát illetően a megkereszteltség és a vallásosság kevésbé differenciál, mint más jellemzők, például az életkor, a fejletlen térségben élés, a jövedelmi helyzet vagy az iskolázottság.*

A boldogág javulásának/romlásának arányát az anyagi helyzet javulásához/romlásához viszonyítva a 6. táblázat adatai mutatják.

6. táblázat. A boldogság javulásának/romlásának aránya az anyagi helyzet javulásához/romlásához viszonyítva (%-ban)

Megnevezés	A javulás aránya	A romlás aránya
Római katolikusok	1,2–1,5	0,5–0,8
Görög katolikusok	1,5–2,7	0,8–1,0
Reformátusok	1,3–1,4	0,8–1,0
Evangélikusok	1,0–1,3	0,7–0,8
Nincsenek megkeresztelve	1,4–2,1	0,1–0,2
Vallásukat rendszeresen gyakorlók	1,4–1,5	0,5–0,9
Vallásukat rendszeresen nem gyakorlók	1,2–1,6	0,6–0,9
Nem vallásosak	1,2–1,6	0,5
Összesen	1,2–1,5	0,6–0,9

Az adatok jól tükrözik, hogy a válaszadók a boldogság javulását 20–50%-kal magasabban várják, mint az anyagiak javulását, s a boldogság romlását képzelik kevésbé, mint az anyagiakét. *A boldogság és az anyagiak javulását a leginkább eltérően (a boldogság javára) a görög katolikusok és a meg nem kereszteltek gondolják.* A többi vallásban megkereszteltek között nincsen eltérés. Hasonlóan nem tapasztaltunk eltérést a vallásgyakorlás tekintetében sem.

A romlás arányát vizsgálva érdekes a kép: *a görög katolikusok és a reformátusok azonosan, és a boldogságot és az anyagiakat illetően egyformán ítélik meg a romlást, a római katolikusok és az evangélikusok inkább az anyagiak romlását gondolják.* Azok számára, akik nincsenek megkeresztelve, a boldogság romlásának „várása” elenyésző az anyagiakban várható romláshoz képest. (Alig tudják elképzelni, hogy boldogságuk romoljon.) A vallásukat rendszeresen és a nem rendszeresen gyakorlók egyformán gondolkodnak, a boldogság romlását kevésbé várják, mint az anyagi helyzetét.

A más szempontok szerint képzett csoportok közül a fiatalok és a tanulók, a magas jövedelműek, a vállalkozók, valamint az önállóak csoportjai emelkednek ki. Ezek a csoportok azok, amelyek a görög katolikusokhoz és a meg nem kereszteltelkekhez hasonlóan boldogságuk javulását sokkal nagyobb arányúnak gondolják, mint az anyagi helyzetet. Szintén ők, továbbá a középkorúak, valamint a diplomások és az egyéb szellemi dolgozók azok, akik arra számítanak, hogy az anyagiakhoz képest boldogságuk sokkal kevésbé romolhat a jövőben. Ebben a várakozásukban azonban nem annyira optimisták, mint a meg nem keresztelteltek. A boldogságnak az anyagi helyzet javulásához vagy romlásához viszonyított javulására vagy romlására vonatkozó várakozások tekintetében a megkereszteltségnek, illetve a vallásosságnak differenciáló szerepe van az életkor, az iskolázottság, a jövedelmi helyzet és a vállalkozói lét mellett. Jóllehet, várakozásaikban *nem a vallásosakra jellemző leginkább a posztmateriális értékek felé fordulás, de az egyaránt összekapcsolódhat a vallásossággal és a nem vallásossággal is.*

Összegezés – főbb megállapítások

1. Avizsgált minta 96%-a meg van keresztelve. A vallásukat rendszeresen gyakorlók aránya közel 20%.
2. A római katolikusok és a reformátusok maximálisan közel 30%-a jövőorientált és közel ilyen arányuk jövőszokkos is. A meg nem keresztelteltek maximum egyharmada jövőre orientált és maximum alig egyötödük jövőszokkos. A vallásukat rendszeresen nem gyakorlók és a nem vallásosak jövőorientáltságában nincsen lényeges különbség: mindegyikük kevésbé jövőorientált, mint a vallásosak. A vallásosság a jövedelmi helyzet, az iskolázottság és az életkor után a negyedik fontos tényező az emberek jövőhöz való pozitív viszonyában.
3. A jövőért többet dolgozók aránya a reformátusok körében meghaladja a 30%-ot, a többi vallású csoportban csupán egynegyed-egyötöd. A meg nem keresztelteltek közel 30%-a többet dolgozik és közel egynegyede tanul a boldogabb jövő érdekében. A vallásosak egynegyede semmit sem tesz a jövő érdekében, a nem rendszeresen vallásosaknak közel 40%-a viszont többet dolgozik. A nem vallásosakra is a többet dolgozás a jellemző. Az emberek a boldogabb jövő érdekében, ha úgy látják, hogy tudnak tenni a jövőért, akkor többet dolgoznak és a családjukkal törődnek, vagyis tevékenységükben munka- és családcentrikusak. Ez jellemző a vallásosság szerinti csoportokra is, kivéve az evangélikusokat, akik inkább család-, mint munkacentrikusak.
4. A meg nem keresztelteltek közül kerülnek ki legnagyobb arányban a javulásra és a romlásra várók. Az evangélikusok gondolnak a leginkább a javulásra, s a legbizonytalanabbak a görög katolikusok. A vallásukat rendszeresen nem gyakorlók inkább gondolnak romlást, mint a vallásosak és a nem vallásosak. A várakozások optimizmusát vagy pesszimizmusát illetően a megkereszteltség és a vallásosság kevésbé differenciál, mint más jellemzők, például az életkor, a fejletlen térségben élés, a jövedelmi helyzet vagy az iskolázottság.
5. A válaszadók inkább a boldogságban és nem az anyagiakban várnak javulást. A boldogság javulását leginkább a meg nem keresztelteltek várják. Az anyagiakban javulást várók között az evangélikusok és a meg nem keresztelteltek járnak az élen. A görög katolikusok a legpesszimizistábbak.
6. A boldogságban romlást alig várnak a meg nem keresztelteltek. A boldogság romlására a legkevésbé a római katolikusok, s a leginkább a görög katolikusok számítanak.

7. A vallásosság léte/nem léte nem differenciál az anyagiakban várható romlás várakozását illetően.
8. A boldogság és az anyagiak javulását a leginkább eltérően (a boldogság javára) a görög katolikusok és a meg nem kereszteltek ítélik meg.
9. A görög katolikusok és a reformátusok azonosan, és a boldogságot és az anyagiakat illetően egyformán ítélik meg a romlást, a római katolikusok és az evangélikusok inkább az anyagiak romlását várják. A boldogság romlásának várása elenyésző az anyagiakban várható romláshoz képest a meg nem kereszteltek körében.
10. Jóllehet, várakozásaikban nem a vallásosakra jellemző leginkább a posztmaterális értékek felé fordulás, de az egyaránt összekapcsolódhat a vallásossággal és a nem vallásossággal is.

Jegyzetek

1. A tanulmány a T 18146. sz. OTKA program keretében (témavezető: Hideg Éva) készült.
2. Lásd Hideg Éva-Nováky Erzsébet: A jövőhöz való viszonyunk. Jövőorientáltság vizsgálat 1995-ben, Magyar Tudomány, 1998/1.

Irodalom

- Nováky Erzsébet-Hideg Éva-Kappéter István: Jövőorientáltság a mai magyar társadalomban. Magyar Tudomány 1994/4.
- Nováky, Erzsébet-Hideg, Éva-Kappéter, István: Future Orientation in Hungarian Society. Futures 1994 26 (7)
- Hideg Éva-Nováky Erzsébet: A jövőhöz való viszonyunk. Jövőorientáltság vizsgálat 1995-ben. Magyar Tudomány, 1998/1.

SCHOLZ LÁSZLÓ

Kenyér és virág

Mesél Aesopusz együtt mindkettőről!
S igaz, szükséges, mit a Malom őről,
S a másik is kell: bejárnunk a Rétet –
Mert szépség nélkül sem élet az élet.